

૪૦૬૬

ભારતનાં આલિંગ દર્શન.

ધર્મલાલ પ. મુનશી.

४०८६

A GLANCE AT INDIA.

Past Present and Future of India.

Translated and Published

From the

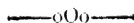
English

BY

**ICHHALAL PARMANAND
MUNSHI.**

AUTHOR

The Aryo in America- &c.

NADIAD:

"SATYA SAGER" Printing Press.

A. D. 1889.

All rights Reserved.

ભારત ત્રિકાલિક દશા.

ધંત્રેજી ઉપરથી બાપાન્તર કરી.

પ્રસિદ્ધ કર્તા.

ધમ્મજાલાલ પરમાનંદ મુનશી.

“આર્યો અમેરિકામાં”ના કર્તા વિગેરે.

નડીઆદ

“ સત્યસાગર ” મુદ્રિતમુદ્રાલય,

સને ૧૮૮૬.

(અન્ય સ્વાગિત્વના સર્વે લક્ષ સરકારી ધારા
પ્રગણે સ્વાધિન કર્યા છે.)

To,

The Hon'ble Justice

JANARDAN SAKHARAM

GADGIL

Judge High Court

BARODA

THIS TRANSLATION

IS

respectfully Dedicated

with his kind permission

by the translator

I. P. Munshi.

નામદાર જસ્ટિસ.

જનારદન સખારામ ગાડગીલ

જજ્જ વરિષ્ઠ અદાલત વડોદરાનાને

આ બાપાન્તર પરગસતકાર પૂર્વક

ધ્વજાલાલ પરમાનંદ મુનશી

એ અર્પણ કર્યું છે.

મુખ મુદ્રા.

મારા આર્થ સાક્ષરોને તો વિદિતજ હશે કે કેટલાક જિ-
નાસુ અંગ્રેજ સ્ત્રી પુરૂષો અમેરિકાથી આપણી વેદ વિહિત વિ-
ધાનું સંશોધન કરવા આર્યાવૃત્તમાં આવ્યા છે. જેઓ આત્મવિ-
ધાનું અતિ પરિશ્રમથી તેની શાખાઓ સુદ્ધાંત ગોતવા પ્રયત્નક-
રે છે. એમ કરવાનું અગ્ર વાદીપણું વેદ વિહિત ધર્મની તેમની
શ્રદ્ધા છે. જે વિદ્યા ભારત વર્ષથી આ જગતના સઘળા પ્રદેશો-
માં પ્રચાર પામી છે તથા સઘળી વિદ્યાઓનું અંકુર છે.

થીઓસોરીકલ સોસાયટીના સ્થાપક અને અધ્યક્ષ કર્નલ
હિનરી એસ એલકોટ એક સુંદર વ્યાખ્યાન “ભારત ત્રિકાલિક
દશા” ઉપર આર્યાવૃત્તના પાટનગરોના નાગરીકોસમક્ષ ગત થોડ
સમય ઉપર આપ્યું હતું, તેનું લાપાન્તર સુચ પાઠકો ને પાઠ
કરવા મુકવાનો પ્રસંગ આવ્યાથી મને અતિ પ્રમોદ થાય છે. ને
ઉમેદ રાખું છઉં કે આ પોથીનો સત્કાર મારા આર્થ તરફો એ-
માં સમાયલા તત્વના ગહત્વનું અધ્યયન કરી, તત્સંબંધે કંઠપ-
ણુ રૂઢું કરી, કરવા તત્પર થશે ને પૂર્વવત્ થવા યથાર્થ યત્ન ક-
રશે તો હું મારા કરેલા શ્રમમાં કૃતાર્થ થયો માનીશ.

આ લઘુ પુસ્તકનું મનન કરવાથી, વિદિત થશે કે આપ-
ણા કેટલાક યુવાન તરફો ઇંગ્રેજી શિક્ષા પ્રાપ્ત કરી આપણા પ્રા-
ચિન ધર્મને ન્યુન તથા તુચ્છ સમજે છે. તેઓ જ્યારે આ પો-
થીનું અવલોકન કરશે ત્યારે તેમની દૃષ્ટિ ગોચર થયા વિના રહેશે

નહિ. કે પરદેશીયો જે તત્વદર્શી તથા આત્મજ્ઞાની છે તેઓપણ વેદ વિહિત આર્યધર્મની પ્રતિષ્ઠાની ધ્વનીનો ઘોષ સર્વત્ર ગજવી રહ્યા છે. તો સ્વધર્મના ગૌરવના મહત્વની રતુતિ એક વિદેશીના મુખે સાંભળી કયું આર્ય હૃદય છિન્ન ભિન્ન ને ગદગદિત્ નહિં થાય ? જે આર્ય પુત્રો છે તે તો પોતાના જળવાન, તેજસ્વી, ધર્મવાન, વિદ્વાન, વિવેકશીલ અને તત્વદર્શી ધર્મ પ્રચારક પુરોહિતો દિવ્ય પ્રશંસનીય વૃત્તાંત પરદેશીના મુખે શ્રવણ કરી આનંદ સાગરમાં ઉછાળા અંતઃકરણના ઉમળકાથી ગારતા હવા, એટલુંજ નહિ, પણ તેનાથી વર્તમાન દશાનું વૃત્તાંતમેળવી તેનું અનુકરણ અંતઃકરણ પૂર્વક અભિરચિતે અભિલાષાથી કરતા હવા.

પરમ કૃપાળુ કેશવ ભગવાન્ સદ્ગતિ આપો ને સધળા આર્ય તરણો સુકાર્ય કરવે સદ્વૃત્તિથી તત્પર થાઓ એવો ઉજ્જગા-જો રૂડો દિ આપણે નિહાળીએ એવું ગાંગળિક ટાણું આપે એ-ગારી તેના પ્રત્યે નમ્ર યાચના છે.

બ્રહ્મક્ષેત્ર વિક્રમ સંવત ૧૯૪૫ } ઇચ્છાલાલ પ. મુનશી.
જેષ્ઠમાસ શુક્લપક્ષ તૃતિયા.

ભારત ત્રિકાલિક દશા.

ભૂતકાળ દર્શન.

સૃષ્ટિના નિર્માણ સમયે પ્રથમ ઉત્પન્ન થયેલા ગુણગુણના મન ઉપર, જગત્ની વિવિધ રચનાઓ જોઈ કેવી વિચિત્ર, અનિર્વર્ણ્ય, અસર થઈ હશે ? સતત ભ્રમણ કરનાર તેજોમય સૂર્ય ચંદ્ર તારા, અને તેમની ગહન ગતિયો; અગાધ ગામ્ભીર્ય વાળા, નાના પ્રકારનાં જલચરોથી ભરેલા, વિશાલ સમુદ્ર; પત્ર પુષ્પ અને ફલના બારથી લચી જતાં તથા અકલગતિના પવનથી ફપનાં અનંત વૃક્ષોથી છવાય ગયેલા ઉંચા ઉંચા પર્વતો, અને તેમના ખડકોમાંથી ખલખલ વહેતાં વાકાંચૂકાં ઝરણો; શ્રોત્ર—હારી મધુર શબ્દ સહિત, આકાશમાં નિરાધાર અવસ્થાન કરતાં, નાનાં મોટાં, સુશોભિત પક્ષિઓ;—એ આદિના પ્રથમ દર્શનથી તેને કેવું અનુપમ સાનંદાશ્ચર્ય થયું હશે ? તેમજ જન સ્થિતિના ને રાજ્ય ક્રાંતિના રૂપાંતરનાં, પ્રૌઢ, ઉજ્જવલ, યશસ્વી અને સર્વ પ્રકારના નાનાં સુખદ સામ્રાજ્યોના કીર્તિવંત ગહન-ગાઓના પ્રતાપવડે ગગનતલમાં આર્ય વતનીઓના સ્વસામર્થ્ય અને દીર્ઘ દૃષ્ટિથી આર્ય ધર્મ ધ્વનિનો જયઘોષ વિવાની વિભૂતિએ ને સતકર્મે કરી સતેજ થયો હશે તેનું યથાર્થ વિવેચન ઐતિહાસિક ગાથાઓને અનુસરી મારા ચંચળવૃત્તિના આર્યો સમક્ષ

આપવા મનોવૃત્તિ અમર્યાદિત થઈ પ્રેરે છે પણ સાધન રહિત હોવાથી અશક્ત છડે છતાં જે કંઈ મનુષ્ય જ્ઞાતિના મહોટા વર્ગની, અને કાવ્ય, કથા, ગાથા, ઇતિહાસ આદિ સાહિત્યના અંથોથીને અદ્ભુત, લૌકિકવૃત્તાન્તની સાહ્યથી આ વ્યાખ્યાન ભાષા ન્તર રૂપે તૈયાર કરચું છે તે રસિક, ગુણગ્રાહી સજ્જનો ઐક્યતાની અધ્યયન કરી તત્ત્વ દોહન કરશે તો હું મારા હેતુમાં સાર્થક થયો માનીશ.

આપણે જ્યારે સામ્પ્રતકાળના ઇતિહાસવેત્તાઓએ જે ઐતિહાસિક વૃત્તાંતો આપ્યાં છે તે ઉપર કટાક્ષ ફેંકીએ છીએ ત્યારે તત્ત્વજ્ઞાનુજ્ઞ તે કાળમાં વિવિધ મનુષ્ય જ્ઞાતિઓનું સ્થાન બ્રહ્મ થવું—અર્થાત અન્ય સ્થાનમાં જઈ વાસ કરવો રાજ્યોનો અપૂર્વ ફેરફાર—રાજ્યોની જાહેરલાલી ને પડતી, મહાન પુરોષોની નીતિ વ્યવહાર ને મર્યાદા, ધર્મ, વિદ્યા, હુન્નર, શીલસુશી—તત્ત્વજ્ઞાન, ઇત્યાદિ સન્ધુ ધર્મની વૃદ્ધિના વિષયમાં છે. એવું દર્શાવે ધાયછે. જ્યારે આપણે એમ નિહાળીએછીએ કે એક અન્ય કર્તાના અન્યને અન્ય અન્ય કર્તા સર્વથા અશુદ્ધ ઠરાવેછે, તેમ ત્રીજે બીજાના અન્યને અશુદ્ધ ઠરાવવા પ્રયત્ન કરે છે તેથી મારા હૃદયમાં આશંકા ઉત્પન્ન થાય છે કે શું વર્તમાનકાળના અન્ય કર્તા અશુદ્ધ ઇતિહાસિક વૃત્તાંતોને અશુદ્ધ વર્ણનવામાં વિદ્યા માનેછે? મારું તેમ ધારવું નથી. પણ નિઃસંશય છે કે સામ્પ્રતકાળના નિષેધક ઇતિહાસ વેત્તાઓ હવેની તરફ પ્રજ્ઞને મૂર્ખ, અજ્ઞાની, નાલાયક ઠરાવતાજશે. મારા મત પ્રમાણે એવા અન્યકારોના અન્યો નિર્ણય છે એટલુંજ

નહિ પણ તેઓ અજ્ઞાની, દેશ દ્રોહિ—કૃતઘ્ની, ને નિર્દયપણુના વિશેષણને પાત્ર છે. કારણ કે તેઓ એક ગતનું ખણ્ણ કરી અન્ય ધર્મનો પક્ષ સ્વચ્છંદપણે સ્પર્ધાથી સ્વપ્નાન્તર જેવો સ્વીકારી જીત્ત કે ત્રીજી ગતનું ખણ્ણ કરતા રહે છે. આવાઓના મમે તેવા ગત હો પણ પોતાના સંપ્રદાયનો જોહોજો પ્રચાર થવાનો જ્યાં સુધી સંભવ હોય છે, ત્યાં સુધી ને અર્થ સાધવાને અન્ય ની નિંદા કરાવીને ગિથ્યા દોષિત કરી અપવાદ આપવામાં ધર્મ યુદ્ધિથી ઇશ્વર પ્રાપ્તિને અર્થે—મોક્ષ મેળવવાને—એવા પ્રકારનું દાન કરવામાં પુણ્ય સમજેછે. દેશ રિયતિપર લખનાર સાક્ષરો પણ ભાઈશ્રીયાંય—અકકલ શૂન્ય જની ગયા છે, પણ જ્યારે પોતાના પક્ષને હાનિ થવાનો કોઇ પણ પાંતિએ સંભવ ન હોય તો પાપચાહી ન છતાં અન્ય વિષયો ઉપર ન્યાય દૃષ્ટિએ સંગતિ આપવા તત્પર રહે છે. એટલાજ સકારણથી, મિસર, યુનાન, રોમ, આશ્ત્રિયા, યૂરોપ, અને અમેરિકા દેશોના ઐતિહાસિક વૃત્તાંતો યથાર્થ રૂપમાં જાણવાની સન્ધી યુક્તિયો નિષ્ક્રમિત જ્યાંસુધી અશુદ્ધ લેખકો પોતાની ભૂલ, અતિગનને સંસોધી કહાડી, સારાસાર જાણાવે ત્યાં સુધી છે.

આપણે જેટલો હુંક વખત અત્રે થોભવાના છિએ તેટલા હુંક વખતમાં એ ઇતિહાસવેત્તાઓના નામ તથા તેઓના ગ્રન્થોનું વિવેચન તમારી સમક્ષ કરી શકવા અશકત છીએ, પણ વિવેકના ધરમાં રહિ એટલુંજ કહેવું રક્ષક ધારૂં છઉં કે તેઓને ગાટે મારો ઉપર પ્રદર્શિત કર્યા પ્રમાણે અનુગત છે એમ કેવળ નથી

પણ કેટલાક વિદ્વાન તથા તત્ત્વદર્શીઓનો છે. આ ટાંચે એટલું પ્રસંગોપાત કથવું અવશ્યનું છે કે, સહસ્ત્ર વર્ષ પેહેલાં યૂરોપના ઈતિહાસ વેત્તાઓ આર્ય ગુણ્ય જાતિનાં વૃત્તાંતના ગહતની એક ખે ગાથાઓથી પણ આણુજાણુ હતા. જ્યાં સુધી સરવુલીઅમ જોન્સે તથા બીજા વિદ્વાન અંગ્રેજો અને ફ્રેન્ચમેન વરનોફે સંસ્કૃતની ગહારમ્ય વાટિકાના કાવ્યના ગનહરણુ ને સુવાસીત પુ-જના જેવા આત્મબોધ, અને શીત્રસુશીના સુખના પ્રજો, વિદ્યાની સ્વચ્છતા, નીતિગાન રૂઢિઓ, શબ્દ વિદ્યાની રચનાઓ છાયાદિના દર્શન કરાવે ચકિત ન કર્યા ત્યાં સુધી કોઇએ પણ સ્વાના સૃષ્ટિએ પણ નહિ ધારેલું કે આ ક્ષણિક જગત્માં રોમ અને યુનાનની વિદ્યાના કાગળની પેહેલાં કંઈ પણ ઈતિહાસિક વર્તમાન છે. પ્રથમ પશ્ચિમના પ્રદેશમાં મિસર, ઇરાન, બાબિલીયન, ચીન અને હિંદના દેશોની શાસ્ત્રીક ચિકિત્સા શુદ્ધિ અને ધર્મ સંબંધી વિદ્યાઓના વિષયમાં બહુધા પછાત પડતા હતા. જેવી રીતે ધુમસ વરસવાથી દિવસનું સ્વભાવિક પ્રકાશિત અજવાળું નાશ પામી માત્રમ રાત્રી જેવું દસેછં ને તેમાં બીજુટા પડેલા પ્રવાસાંને વટી જવા દીવાની જ્યોતીનાં પ્રકાશ છતાં માર્ગ જડતો નથી તેમ આ ઇતિહાસ કર્તા પેતાની સહૃતામાં ને પક્ષપાતના ધોર અધારા-માં સત્યનું શોધન કરવા વાગાંટામાં માર્યા કરેછે પણ લાધતું નથી. તમે ગહાન વિદ્યાત્રયો અને પુરતકશાળાઓ નિહાળશે તો તમારી દૃષ્ટિગોચર સઘળા એવાજ અન્યો યશે કે જેના કર્તાઓએ વ્યર્થ એવુંજ સ્વીકારવાને યત્ન કર્યો હશે કે આ સૃષ્ટિને ફેવલ

૧૦૦૦ વર્ષ ઉત્પન્ન થયે થયાછે વળી એવા પણ અન્યકારોના અન્યો ગળી આવશે કે જેના કર્તાઓએ લગ્ન ૨૫૬ થઈ એવું નોંધ્યું છે કે યાહુદી અથવા પ્રાચિન ખ્રિસ્તિઓએ એશિયાની પ્રજાને પોતાનો ધર્મ વિદ્યા ને ભાષાઓનું અધ્યયન કરાવ્યું હતું. એવો પણ વખતે ગળી આવશે કે જેના કર્તાઓ એવું પણ સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કર્યો હશે કે હીબ્રુ ભાષા સંસ્કૃત લીપિની ગા- નોશ્રી થાય—એટલુંજ નહિ પણ અધ્યયનક્રમમાં એવા અન્યો પણ આવશે કે જેમાં એવું પણ સપ્રમાણ સ્થાપિત કરવા યત્ન કર્યો હશે કે આર્યજાતની ગાથાઓના ઇતિહાસનું સરખાપણું આર્યો- ના શાસ્ત્રો સાથે છે. આવું સમાનપણું થવાનું કારણ દર્શાવત- ક્યે છે કે, સેન્ટ ટોમસ નામનો ઇસુમસિહનો એક શિ- શ્ય આર્યાવૃતમાં આવ્યો હતો જેણે આર્ય પ્રજાને દિક્ષા આપી હતી. થોડાક સમયથી પ્રતિપાદન થઈ ચુક્યું છે કે આર્યા- વૃતથી પશ્ચિમ વાસીઓએ કળા કૌશલ્ય, તત્વજ્ઞાન, ધર્મ ને વિ- વિધ વિદ્યાઓ સંપાદન કરી છે જે આર્યોનાજ ગદાન પરાક્રમ મુ- નિયોએ પોતાના ધર્મિષ્ઠ કુળમાં પરંપરાથી ઉતરતી વારસામાં આપેલી છે.

પંડિત મેક્સ મુલર તેમજ અન્ય સંસ્કૃત વિદ્યાના પં- ડીતો આ વિષય વિશે પશ્ચિમ વાસીઓના કથનને ફેરવવા ખોટું ફેરવવા અતિશ્રમ કરી રહ્યા છે. ને ગારી ધારણા છે કે થોડો કાળ ગત થયા પછિ આર્યોના તત્વજ્ઞાન ને કળા કૌશલ્યતા વ- ગેરે ઇત્યાદિ વિદ્યાઓવિષયો વિશે જે સત્ય વાર્તા છે તે પ્રકાશિત

થઇ આર્યોના વિદ્યાન પૂર્વજો યથાર્થ પ્રતિષ્ઠા પામતા હવા. તાત્પર્યમાં કે સત્યનોજ વિજય થશે. ત્યારેજ સામ્રાટ પ્રજાનો નાદ ઉતરશે.

આ કાળથી આ વાર્તા પણ રપટ થશે કે બાઈબલનું ગં મળાયરાણુ થયું તેની પૂર્વે અને યાહુદી પ્રજા જેપુરાતની પ્રજા હોવાનો હક કરે છે તેની પૂર્વે. બાઈબીલોનનો પાયો નંખાયો હતો ને ગિસરના મહાન સમાધિસ્થાન મિનારાનો સ્થંભ નંખાયો તેની પણ પૂર્વે, જેરન બનસન અને ઝાકના જણાવ્યા પ્રમાણે ૫૭૦૦ વર્ષો પૂર્વે જેને ખ્રિસ્તિ પ્રજા સૃષ્ટિનો આરંભ કાળ ગણે છે તેની પૂર્વે કહે છે કે આર્ય જાતિ કળા કૌશલ્યતામાં નિપુણ હતી એટલુંજ નહિ પણ પોતાની બાપા અને વ્યાકરણોના એવા શ્રેષ્ઠ તુતન તુતન સારો દ્વાર કર્યા હતા કે જેની સમોવડના સુધારામાં અઘાપિ પણ કોઇ તુઝના કરી શકતું નથી. મારા આ વચનને જેઓ સપ્રમણ સ્વિકાર નહિ કરતા હશે તેવાઓને હું પ્રશ્ન કરું છું કે ગિસર સૃષ્ટિના છંદ તિલાસના કયા શૈકામાં વસ્યું? મિનાંના રાજ્યની વંશાવળી થવાનો સમય કયો? અને ગિસરનું રાજ્યપદ સ્થાપનાર—ધારણુ કરનાર કયા કાળમાં થયો? જે જે અન્યકારોએ આ વિદ્યાનો ખોળ કરેલો તેઓએ પણ મિનાથી લઈને પાછળ છેવટ ફરોહ સુધી મેનેથોસના રાજ્યવંશનો સારો સમય બતાવવાને દિવિદ્યા કરેલી છે એટલુંજ નહિ પણ જેઓ આ વિષયમાં આ સમયમાં. અત્યંત નિપુણતા ધરાવે છે તેઓપણ ૫૦૦૦ થી ૬૦૦૦ વર્ષોની પૂર્વેના તેનો જ્ઞતાંત આપી શકતા નથી. આથી અગાડી પશ્ચિમના વિદ્વાનોની ખુદ્ધિ પહોંચતી નથી. કારણ આ હિંદ દેશ વિદ્યાવૃદ્ધિમાં અધિક

વૃદ્ધિ પામ્યો હતો તત્ સંબંધે કિરિનન્ નામનો અન્યકાર પોતાના સુપ્રસિદ્ધ લેખોમાં દર્શાવે છે કે, “આ દેશ અનાદી કાળથી વિચિત્ર રિતે વિદ્યાકળામાં પૂર હતો જેના કાળનો વિચાર કરતા બુદ્ધિની પરીસીમાં આવે છે.” વળી અગમ નામનો વિદ્વાન કહે છે કે, “જો સૃષ્ટિના સતયુગ, દ્વાપરને ત્રેતા આદિ યુગોના પહેલાનું પસેલું છે. ગિસરમાં પથ્થરનો, ધાતુનો અને લોખંડનો સગય હતો નહિ ત્યારે આપણે સ્પષ્ટપણે સ્વિકારવું જોઈએ કે ગિસર આવા કહેવાતા યુગો ઉપર તિરસ્કાર દૃષ્ટિએ નિહાળે છે.”

જ્યારે આગળ છે ત્યારે તો સ્પષ્ટ રિતે સ્વિકારવું જોઈએ કે જે કાળ ગિસરની વિદ્યાના પ્રાચિન વૃત્તાંત ગાટે વર્તમાનકાળના ઇતિહાસવેત્તાઓ અનુમાનથી નિર્માણ કરે છે તે વાસત્વિક જોતાં ઠીકઠીકજ છે અર્થાત્ તે સગયના વૃત્તાંતનું સંશોધન કરવા કોઈ સામર્થ્યવાન થયા નથી, તેથી શંકા રહિત છે કે મિસર દેશનો ઇતિહાસ તથા વિદ્યા સર્વથી પુરાતન છે. પુનઃ ગિ. અસનાનોંધવા પ્રમાણે દૃષ્ટાંત નિય છે કે, ૮૦૦૦ વર્ષ ગત થયા ત્યાં સુધી મિસરદેશ, ધર્મ, સંસારિક, રાજનીતિ રીતિ આદિમાં વિવેકથી વ્યવસ્થા કરવા લાગ્યો. જ્યારે એમજ છે ત્યારે કેમ મિસરથી ભારત વર્ષ પ્રાચિન છે એમ કહેતામાં આવતું નથી? સંગ્રા સગયાનુસાર છે. વાસત્વિક કહીએ તો ભારત વર્ષ મિસરથી અધિક પુરાતન છે. કારણ કે ૮૦૦૦ વર્ષની પૂર્વેનો કંઈપણ ઇતિહાસ આ પવિત્ર ભારત ધરાનો પ્રસિદ્ધમાં આવેલો દિસતો નથી. સારાંશ કે પશ્ચિમ દેશના વતનીઓને ભારતનું દિવ્ય વૃત્તાંત.

ત ગાલગ ન પડયું પરાપૂર્વથી આહારો સદૈવ કાળની ગણતરી રાખતા આવ્યા છે છતાં પણ અઘાપિ પર્યંત સુદૃઢ પ્રમાણોથી સિદ્ધ કરી શક્યા નથી કે તેઓના કાળાન્તરની ગણના અતિ-શયોકિતવાળી—અમુદ્ધ છે. વર્તમાન સમયની પહેલાં પશ્ચિમ વા-સીઓને આર્યાવૃત્ત સમ્યન્ધી કંઈપણ જાણ નહોતું. અનુમાનથી સિદ્ધ થઈ શકે છે કે આઠ સદસ્ર વર્ષ પછિ હિન્દની જનજિ-ન્ન પ્રજાની જાતિઓના ટોળાએ સ્વદેશ ત્યાગી એ ભૂમીમાં નિવા-સ કર્યો જેને હાલમાં મિસરદેશ કહે છે. અગસ જે મિસરના પ્રાચિન વૃત્તાંત લખનારાઓમાં સપ્રમાણ ઇતિહાસવેદના છે તે કહે છે કે, “મિસરની પ્રજાનું આદિ કૃત્પતિ સ્થાન આર્યાવૃત્ત ભારત ભૂમિ, છે, “ને વધુ કહે છે કે,” જે વંશની શાખા છે તે-ની સાથે ઈન્દો જરમનીક વંશવાળાઓનું અતિ અગતિગ જો-રવથી ગણતાગણું છે.

એશિયાના ગદાહીપથી સ્વેઝકનાલ જે પ્રજાનો ધોરી રાજ્યમાર્ગ છે ત્યાંથી પાર ઉતરી નાઇલનદિના કિનારે આવી વસી. આવાત્રા કયા શૈકામાં થઈ તેના ઐતિહાસિક ચિન્હોનો પત્તો લાગવો દુર્લભ છે. તેથી અનુમાન થાય છે કે ત્યાં સુધીનો ઇતિહાસિક વૃત્તાંતજ લખાયેલો નથી. મિસરીયોનાજ વૃત્તાંતમાં સુપ્રસિદ્ધ ગાથા છે કે તેઓ એક પવિત્ર સંપત્તિ નામની ધરામાંથી આવ્યા હતા જે હમણાંજ સિદ્ધ થયું છે કે તે હિન્દના માહાસાગરના કિનારા ની ભુમિ પર કેયાં છે નો. તે ધરાને તેઓ પંત કમી પોતાના દેવ-તાઓનું પ્રાચિન સ્થાન દર્શાવે છે. વળી તેને માટે તેઓમાં એક

ગાથા ચાલેછે કે જ્યારે તેના બાવિક સેવકોએ મિસરમાં જઈ
વાસ કર્યો ત્યારે તે દેવતાઓ પણ એમના હોર અને હેથોડ જે જે
મિસરીઓના ટોળાના અગ્રેસરો હતા તેમની સાથે તે પ્રદેશમાં
વાધ્યા. ઈત્યાદિક સ્થાનોને પ્રાચિન મિસરો પવિત્ર ભૂમિ (પાનટર)
કથતા હતા. પણ હવે તો સિદ્ધ થયુંછે કે તે સિના પર્વતની પવિત્ર
ભૂમિમાંજ છે. હરીઅન્ન આહારી સ્થાનમાં રાણીલાસ તોપની સમા-
ધીના અને મંદિરોના નાગ પત્રો તથા લેખો પરના ચિન્હોના તા-
ત્પર્યથી વિદિત થયુંછે કે તે પવિત્ર ભૂમિ પંત ભારત વર્ષનીજ
ભૂમિ છે. કાળાન્તર સુધી મિસર પ્રજા પોતાના પ્રાચિન દેશ સાથે
વેપાર કર્યા કરતી હતી તેઓના લેખ પત્રોમાં જાહુના એવા રાજ-
વંશીઓના, પુષ્પો, ફળો, ગધો અને અમુલ્ય કિંમતી લાકડાંઓ તથા
ખનીજ પદાર્થોના નામો નોંધેલા છે. કે જે કેવળ આર્યવૃત્ત શિવાય
અન્ય દેશમાં ઉત્પન્ન થતા નહોતાં તે મળતાં પણ નહોતાં. ઇત્યા-
દિક કારણથી પૂર્ણ પણે નિર્વિવાદ સિદ્ધ થાયછે કે મિસરથી અ-
ધિક પુરાતન આર્યવૃત્ત છે. તેથી સઘળી વિદ્યા આર્યવૃત્તમાંથી મધ્ય
વિવાદ રહિત સર્વ માન્ય વાર્તા છે એમ કહીશું તો અતિ શયોક્તિ
કહેવાશે નહિ. સિંહલદ્વીપનું નામ આયાજે આપનામાં આવ્યુંછે તેનું
સ્મરણ થાયછે જે પ્રાચિન યુગમાં આર્યવૃત્તનો એક ભાગ હતો.

હવે આ પણ નિર્વિવાદ છે કે સહસ્ત્ર વર્ષો પેહેલાં યુરોપમાં
કળા કૌશલ્યતાનું, અંથો લખવાનું. પુસ્તકાલયો ને વિદ્યાલયો સ્થાપિત
કરવાની કલ્પના તેમના હૃદયમાં સ્ફુરતા પામે તેની પૂર્વ આર્યોના
વિદ્વાન, બુદ્ધિશાળી, સુમ, અને સકળ કળામાં પ્રવિણ સપન્ન વંશજો.

એ કર્યા હતા. તે કાળેવર્તમાન કાળના સમયની પેઠે જાતિ જાંધનની જરૂર ગાંઠથી જાંધાયલા નહોતા. પણ પોતે પોતાના (આર્યના) આચાર વ્યવહાર ને રૂઢિના ગુણ કમોથી સમાજમાં ઉચ્ચપદ પ્રાપ્ત કરી શકતા હતા તેમજ નિંધ, ને નિયંત્રકો કર્યાથી બ્રહ્મ —પતિત થતાં.

તે સમયે આર્ય જાતિમાં કેવળ જ્ઞાની, તત્ત્વદર્શી ને વિદ્વાન જ એકલા ઉત્પન્ન નહોતા થયા પણ વ્યાકરણ શાસ્ત્રી, ચિકિત્સક વૈદ્ય, સંગીત શાસ્ત્રી, કાવ્યશ્રેણી, જ્યોતિષિયો, રાજ્ય પ્રબંધ કર્તા, શિલ્પશાસ્ત્રી, શુરવીર, વ્યાપારી, હુન્નરીઓ ઈત્યાદિક થઈ ગયા હતા. મહામુનિ વાત્સાયાનકૃત ચતુષ્પઠીકાના નિર્ણય અન્યમાં પચાસ પ્રકારના ઉદ્યોગ, અને વ્યવહારનું વર્ણન છે જે પ્રમાણે વૈદિક સમયમાં સધળી પ્રજા આચરણ કરતી હતી. વૈદિક કાળમાં ઉપજીવિકાનાં સન્ધાં સાધનો હતાં એટલુંજ નહિ પણ પઠરસની લલુતાઓની તૃણાનો ભોગ આપવાને પણ સર્વ સામાન્ય ઉપચારો ઉગંગ ભેર થઈ શકે એવા સાધનો પણ હતાં. અસ્થિ ધર્મના અન્ય કર્તાઓએ આ વાર્તા રિવકારી છે કે હિંદના નિષયમાં હવે નિષ્પક્ષપાત થવામાં કંઈ પણ સંદેહ રહેતો નથી. કોઈ પણ કાળમાં—વર્તમાન, અથવા પ્રાચીન, ભારત વર્ષમાં વસનાર આર્યોએ અતિ તીવ્રતાથી પોતાની જેવી સાત્ત્વિક યુદ્ધિ પ્રગટ કરી છે તેવી કોઈ પણ વિદેશી કરી શક્યો નથી. એના વારત્ત્વિક પ્રમાણ માટે અનેક અન્યકારોના વચનામૃતથી હું એક અન્યના પુરુષો સંપ્રદ કરી શકું છું; પણ સ્થળ સંકાયને લીધે તેમ

કરવાની આવશ્યકતા નિરખતો નથી, છતાં દ્રષ્ટાંત તરીકે એક વાક્ય હિન્દના ઇતિહાસનાં સાદિત્યો અને શાસ્ત્રો વગેરેની ઉપર અન્ય લખનાર સીરામપોરના પાદરી વાઈની પોથીનું પ્રમાણ આપું છું. તે નોંધે છે કે “સંસ્કૃતમાં વ્યાકરણનો બંડાર ગણના રહિત છે.” તેના કૃત્તિઓની બુદ્ધિની નિપુણતા માટે પ્રશંસા કરતાં, કહે છે, કે, “બુદ્ધિની પરિસીમા છે.” યથાર્થવાત એ છે કે વ્યાકરણ વિદ્યામાં રોમન અને ચુનાની, વગેરે પ્રાચિન અને વર્તમાન સમયની પ્રબલ કરતાં શ્રેષ્ઠ છે. હિન્દનો કોશ પ્રશંસનીય છે, “ને વિશેષ કહેતાં કહે છે કે” આર્યોએ પ્રાચિન સમયમાં પોતાની ભાષાનો બહી ભાને સારોદ્ધાર કરી ભુષિત કરી છે. આર્ય ઋષિઓએ અસ્ત્ર તથા શસ્ત્ર વિદ્યાની પણ ન્યુતનન્યુતન પ્રકારે વૃદ્ધિ કરી છે. હિંદુ રાજાઓ પોતાના સૈન્યને રણ ભૂમિપર લઈ જતા ને યોદ્ધાઓને અસ્ત્ર તથા શસ્ત્ર વિદ્યાનું શિક્ષણ આપતા, તેથી ઉજ્જમાળા ટાણાની આ તક પેરે રાહ જોતા ધણા રાજાઓ યુદ્ધ વિદ્યામાં અતિકુશળતા મેળવી ખ્યાતિ પામી ગયા છે.” તેથી પણ અધિક લખતાં લખે છે કે, “મારા પુરતકનું અધ્યયન કરતાં પાઠકોને વિદિત થશે કે હિંદુઓના તત્વજ્ઞાની ઋષિઓ નિપ્રદેહ ગુઠ આધ્યાત્મિક વિદ્યા જાણતા હતા. તેથી તેમની સઘળા સત્કાર પૂર્વક પ્રશંસા કરતા ફરે છે. તેઓમાંના કેટલાએક ને એક એક સદસ્ય શિષ્યો હતા એટલેથી જ અંધ થતો નથી પણ અંધની આહુતિ આપતાં આપણા (આર્ય) પૂર્વજોના ગુણ કહે છે કે કોઈ પણ વિવેકી ગૃહસ્થ આનાકાની વગર સ્વિકારવા તત્પર થશે કે આર્યોવૃત્તના પ્રાચિન આર્યોની વિદ્યા

અત્યંત પ્રશંસનિય છે એમ એઓના વિવિધ વિષયના લખણા-
થી પ્રગટ થાય છે કે તે કાળે તેઓમાં સધળી વિદ્યાનો અધ્યય-
ન કમ હતો. એ વિષયો એની શૈલીમાં લખાયલા છે કે જેથી
પ્રદિષ્ટ થાય છે કે પ્રાચિન કાળના કાષ્ટ પાણુ ગનુપ્ય વગથી ઉ-
ત્તરતા નહોતા પાણુ શ્રેષ્ઠત્વ પ્રાપ્ત કરી ઉચ્ચપદ ભોગવતા હતા.
જેમ જેમ અધિક ધ્યાનથી તેઓના તત્ત્વજ્ઞાન (ફિલસૂફી) શા-
ઓ, રાજ નીતિનું ગનન કરીશું તેમ તેમ નિશંસય રિવકારવું
પડશે કે તેઓની પ્રજા અતિ પ્રૌઢ અને ગાઢિ હતી. ”

ધણા લોકો વર્તમાનકાળની વિદ્યાનું અધ્યયન કરી અહંકારી થઈ
પ્રશ્ન કરેછે કે, “પ્રાચિનકાળના આર્યોના સગવળાં વિજ્ઞાનીક-
તાર, રેલગાડી ને વરાળયાંત્રો વગેરે સમાન કંઈ હતું કે? હું
તેમના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા જણાવું છું કે તે કાળની પ્રજા
ધણી વિદ્યામાં પ્રવિણ હતી, તે વરાળના ગુણ જાણતી હતી એ-
એટલુંજ નહિ પણ મુદ્રિકયંત્રો તે સગવે ચિનમાં પ્રસ્તુત હતા
એનો નિઃસંદેહ છે કે આર્યોમાં તાર તથા તેવા અન્ય સાધનો
હતા જે દ્વારાએ તેઓ દુર દેશાવરમાં વ્યાપારના સમાચાર પાઠ-
વી શકતા તથા ત્યાંના આવી શકતા. અને અર્થાપિ પણ તેઓના સં-
તાનોમાં તેવી રિત પ્રસ્તુત છે, પણ પ્રચળીત નથી. પણ વધુ
આશ્ચર્યની વાત્તા તો એ હતી કે સ્થંભો તારો કે એટરીઓની કંઈ
અગત્ય પડતી નહોતી, ને તેઓ આખા પ્રદેશમાં ડાગ પાઠવી શકતા.
અદિયાં શંકા થશે કે ત્યારે એવું ચમત્કારી શું હતું, હું તેનું યં
થાયું સ્પષ્ટિ કરણુ કરૂં છું કે જે મૂર્ખ અજ્ઞાની અર્ધ દગ્ધ ઈંગ્રેજ

વિદ્યાનું જ્ઞાન મેળવીને “લાલીયા પ્રાપર” જનીને પવિત્ર ને પુનીત વાતાઓને ઠંડા ગરુકરીમાં ઉડાવે છે, એટલુંજ નહિ પણ પોતાના પૂર્વજોને ભક્ષા ભુંડા કહેવામાં લખિજત થતા નથી. તેઓના મુખપર કહીશ કે આપણા પ્રાચિન યોગિયો તેમજ સામ્રાટ કાળમાં પણ સત્પુરુષો આત્મજ્ઞાન, રાજયોગ, હઠયોગ વગેરે યોગ સાધનોના અગ્રો ઉપાંગોના જાણનારા છે, તેઓ દુઃસ્વી એક જીવનને સંધેશો પાડવી શકેછે, ને પરસ્પર વાતચિત્ત કરી શકેછે. અત્રે એકત્ર થયેલા ગૃહસ્થોમાંથી ધણા જન આ વાર્તા પર વિશ્વાસ રાખી સત્ય માનશે નહિ, પણ મને આ વાર્તામાં કોઈ પણ પ્રકારના અસત્યનો આણું માત્ર પણ દિસતો નથી. જેઓએ યોગ વિદ્યાનું સંસોધન કર્યુંછે તેઓ સાંધેછે તેઓ તમને મથ વિધિ પુરતાર કરી દર્શાવશે કે આ વાત સત્ય છે.

જો હું સ્વર્ગનાસી બ્રહ્માચારી જાળના વચનામૃત ઉપર વિશ્વાસ રાખું તો કહી શકું છું કે, આર્ય પ્રજા એ વિદ્યા જાણતી હતી જેના યોગે પશ્ચિમના મહાન પંડિતો આતિ પરિશ્રમ કરી રહ્યા છે છતાં અધાપિ નિપુણતા મેળવી શકેવે સમર્થ થયા નથી. આર્યોમાં ગગન માર્ગે પર્યટન કરવાનું સામર્થ્ય હતું એટલુંજ નહિ પણ એવી રિતે યુદ્ધ પણ કરી શકતા હતા. તો સંભવ છે કે તેઓ વાયુના ચક્ષુ ઈત્યાદિક વિદ્યાઓમાં પ્રવિણ હતા. આ માયિક અગત્યકૃતિનું વર્ણન માહાભારતના માયિક પર્વમાં જણાવતા દર્શાવ્યું છે કે સૂક્ષ્મદર્શકયંત્ર (Microscope) દૂરદર્શકયંત્ર (Telescope) ધડી, તથા ધડીયાળો યાંત્રીકથી ગાતા પક્ષીઓ.

ઈત્યાદિ પ્રરતુન હતા. અસ્ત્ર તથા સસ્ત્ર વિદ્યા બાણનાર આર્યો
માં એવી પ્રગ્ન નિપુણ હતીકે જે વિશ બર્ષો પવન ઉત્પન્ન કરી,
શત્રુઓની શેનાને ઘેરો ઘાલી, પવનમાં બાંધકર શખ્દોના નાદો ક-
રી તેઓનો વિદ્વંશ કરતી ને ત્રિકાળ સ્વરૂપ કરી શત્રુઓને બા-
બીન કરતી હતી ઇત્યાદિ વધાનું નામ સ્મરણુ શામ્પ્રત કાળમાં
રહ્યું નથી.

વત્સંગાન કાળના કોશ શાસ્ત્ર સંસ્કૃત ને યુરોપની વત્સંગાન
કાળની બાપાઓ સાથે સરખાવી નિશ્ચય કરના બનયછે કે અવરય
યુરોપને આર્યોથી સઘળી વિદ્યા પ્રાપ્ત થયછે. બાબીકોનીયા
મિસર, યુનાન, રોમ, આદિના તત્ત્વજ્ઞાન ને ધર્મ શાસ્ત્રો ઇ-
ત્યાદિના ગ્રંથ પર અવલોકન કર્યાથી સ્પષ્ટ પ્રદિપ્ત થાયછે કે
આર્યોના ગતો પશ્ચિમ તરફ જે નદીઓના વહુતા પ્રવાહની ગા
ફક વહી ગયાં છે. આ પણુ અધિક સમગાણુ પુરાવાનું સાધન છે
પુનઃ પૈથાગોરાસ, સોક્રેટિસ, હોમર, એનો, હિસીઓડ, સિ-
સરો, પ્લેટો, એગિસટોટલ, સિવોલા, વરો, હોમર વરજીસ,
વગેરે કવિઓ ને ગ્રંથકારોના ગતોને જે વ્યાસ જંમિની, નારાદ,
પાણીની, ઝાતમ, પતંજલિ, કણાદ, કપિલ, મરીચી, નારદ
આદિ શાસ્ત્રકારોના ગતો યુઠ્ઠ જ્ઞાનથી મેળવી તત્ત્વદોહન કરશે તો તે
માં યુઠ્ઠ સમતા દૃષ્ટિ જોયર થતાં અતિ આશ્ચર્ય ને વિલક્ષણુ પ્રકારે દૃઢ-
નિશ્ચય થઈ જશે કે આર્યોના પૂર્વના આચાર્યોના ગત ધીમે ધીમે પશ્ચિમ
વાસીયોમાં વૃદ્ધિગત થતા ગયા. શું મનુષ્ય જાતિના વિચારો, પેઢીઓ
ધર્મરાજ કર્તાઓ દેશ વ્યવસ્થાપકો શુરવિરો ને શિષ્યકારો યથાઆવ-

સ્વયં પૃથકપૃથક કાળમાં ઉત્પન્ન થઇ પૃથક પૃથક દેશમાં સમાન થઇ શકેછે? નહિજ. કાળાન્તરે પણ વિચારની આટલી અધિક સાદૃશ્યતા કેમહોય? આર્ય આચાર્યના વિચાર યુનાની અને રોમનતત્ત્વવેત્તાઓના વિચારો સાથે એટલા નિકટ પણે ગળતા છે કે આ દર્શનમાં પડેલી પ્રતિભામાં અને મૂળ પ્રતિભામાં જેટલો અંતર અથાર્ય સમાનપણુંજ—હાય છે તેટલો તેમાં છે તેમ આ વાર્તાનો રિવકાર કર્યા શિવાય પૂર્વના આચાર્યો તથા અન્યો ગયાનું સંગ્રહિત દિશતું નથી એટલુંજ નહિ પણ સહેજ અટકલમાં પણ આવતું નથી. આ ઉપરથી મારા ઉપરના કથનનો સિદ્ધાંત સિદ્ધ થઇ તેને વધુ પુષ્ટિ મળે છે કે પ્રાચિન મિસર પ્રજા ભારત વર્ષથીજ જન્મ નાઇલ નદીના કિનારે વસી તેમજ પ્રાચિન તત્ત્વવાદિઓ પોતાના પુસ્તકો લે યાહુદીના મોઝસથી તે પ્લેટો પર્યંત મિસરના પ્રદેશમાં વાસ કરતા હતા. અદ્યાપિ પણ આ વિષનું પૂર્ણ અગાધ રૂપે કથન કરવામાં આવે તો મોટાટા અન્યોના અન્યો લખી શકાય. પણ તેમ કરવે ન આવરતાં સંક્ષેપમાં વિવેચી પ્રતિપાદન કરી આપ્યું કે ભારત વર્ષની ભૂતકાળમાં કેવી સ્થિતિને જાહેર લાક્ષી તથા દિશા હતી, તથા તેમાં વસનારા કેવા હતા, હવે આપણે પુનઃ લક્ષ પૂર્વક નિહાળીએ કે આજદિન ભારત વર્ષની કેવી અવસ્થા થઇ રહિછે.

વર્તમાન કાળ નિરૂપણ.

અદ્યાપિ પણ જેઓ આર્યવૃત્તની પવિત્ર ભૂમિ ઉપર મગતારા-

એ છે ને ગત દશા નિદાણી પોતાના દુઃખથી ગજગણીત કરે છે તેમને તો યોગ્યજ છે. કે ગતદશા ઉપર વિચાર કર્યા કરી દુઃખના ઉદ્ગારોમાં ન પડતાં હવે તો **ગતો ન શોંચામિ એકદંષ્ટી** પ્રગણે અનુસરવું જોઈએ. જ્યારે તેઓના દુઃખમાં પ્રાચિન કાળના મહાન પુરુષોની કીર્તિ તથા વિદ્યાઓ પ્રકાશ પામશે ને વર્તમાન કાળની હિંદની પ્રજા સાથે આરંભથી તે અંત પર્યંત સરખાવશે ત્યારે પથ્થર જેવા હૃદયનો શુરવીર પણ આવા દાટ મારે ને રાશ તથા શોકાયસ્ત થયા વગર રહેશે નહિ. અરે ભારત! તારા પેલા તત્ત્વજ્ઞાની ઋષીઓ, શુરવીરો અને સુખદો જેઓ વિદ્યા અને બુદ્ધિના અધિષ્ઠા-દેવો, કહેવાય છે તેઓ ક્યાં લોપ થઈ ગયા. અરે હાય ? તેઓ પ્રતિષ્ઠા, ને સ્વતંત્રતાના વિચારોથી ભારત ભૂમિમાં સ્વરાજ્ય પદ ધારણ કરવાને યોગ્ય હતા. એટલુંજ નહિ પણ દેવતાઓની સ્પર્ધા કરી તેઓની સમાન પદ રાખનાં હતા તે ક્યાં ગયા ! તિક્ષણ લાક્ષણિક બુદ્ધિવાળા શિષ્ય શાસ્ત્રીયો જેઓની કારીગરીના નમુના આજ પર્યંત આપણી દૃષ્ટિ ગોચર થયા કરે છે જેની તુલના ચોખુંટ પૃથ્વીમાં પણ થઈ શકે એમ નથી તેઓ ક્યાં સમાઈ ગયા? બ્રહ્મજ્ઞાની બ્રાહ્મણો તે ક્યાં છે. જેઓની પાસે સઘળી એશિયાની વિદ્યાના કોશો હતા; અરે હાય ! સઘળા ત્રિકાળ કાળના ચક્રના ભોગ થઈ પડ્યા, પ્રાચિન કાળમાં મનુષ્ય જાત જે મસાક્ષોથી બનાવવામાં આવતી હતી તેમાં કોઈ ન્યુનમજ પ્રકારની ખોટી ધાતુ મિશ્ર કરી નવિન મનુષ્ય જાતિઓની પ્રતિભાઓ ઉત્પન્ન કરી નાના પ્રકારના રમુજ ધાતો

ધડવા માંડયા છે. પ્રાચિન આર્યો હવે તો માત્ર સ્મરણાર્થજ રહ્યા છે પણ વર્તમાન સમયના તો મારા નેત્ર સમક્ષ તહસ્થ-વિદ્યેમાન છે ધરાતો તેની તેજ છે પણ તેની ઉત્પાદક શક્તિ પુર્વવત્ નથી.

વર્તમાન કાળના નિવાસીઓ તેઓના તનુજ્ને છે પણ આરે હાયા કેવા ક્ષુધાથી નષ્ટ તથા પનિત થઇ ગયા છે. એક કાળે હિંદ દેવીના સંખ્યા રહિત જંગલો હતા તેથી તેમાં મેઘમંડળ આકર્ષિ જળ વૃષ્ટિ કરતું હતું તેથી પૃથ્વીનું ઉત્પન્ન ઉત્કર્ષ હતું પણ હાયા હવે દેશ ઉષ્ણતાથી કશ થઈ જઈ વારંવાર દુષ્કાળથી પીડિત થવા લાગ્યો છે. ગનુખ્યોની સંખ્યામાં દિન પ્રતિદિન વૃદ્ધિ થતી જાય છે પણ તેમની પોષણની વસ્તુ—ધાન્ય વૃદ્ધિ પાગવાને જાહેરે કમી થતું આવે છે. અર્થાત. કે ધાન્ય વગરસધળી પ્રજા દુઃખી છે. દેવીઓને પણ ભક્ષ મળતું નથી. સારા તથા ગાદા સમયમાં એટલોજ બેદ છે કે ચાર કરોડ ગનુખ્યોમાંના કેટલાક અધિક ને કેટલાક ઓછા ક્ષુધાથી પીડિત છે. સહસ્ત્રોને પેટપુર રેડી પણ મળતી નથી. ક્ષુધાતુર ખિચારા ગરીબ દુળળાઓ વ્યાકુળ ચિત્તથી એક લંગોટી પર દીન નિર્ગમન કરે છે. તેવાઓને પોતાની રિથિતિ સુધરવાની આશાજ રહિ નથી તેથી દારિદ્રતામાં રહિ દિન ગમન કરવા કરતાં તેઓ પ્રભુને સદોદિત્ પ્રાર્થના કરે છે કે મૃત્યુ આપી શરણાંગતને તારે શરણે લે આ કષ્ટમાંથી મુક્ત કર. પ્રાચિન કાળની ઐક્યતાને જાહેર, વર્તમાન કાળમાં, ફાટફુટ, કુથલીને ઢોંગ સર્વત્ર ફેલાઇ રહ્યો છે. એક પ્રતિનીધિથી ખીજે, એક જાતિથી ખીજી જાતિ, એક પંથથી ખીજે પંથ, ને ભાઈથી ભાઈ જ્યાં જોશો ત્યાં પરસ્પર

વિરોધ પસંરી રહેલો બાળશો. એક એવો પણ સમય હતો કે જે કાળે આર્યાવૃત્તનું નામ લેતાં સ્વદેશી પુરૂષના હૃદય અંતરના ઉમંગના ઉમળકાથી પ્રદુલીત થઈ મુખમુદ્રા હર્ષિત થઈ જતી હતી પણ સામ્પ્રત કાળમાં તો સ્વાર્થતાના ગહાન રાક્ષસોએ એ દિવ્ય યુગ્મોનું નસંતાન કરી મુક્યું છે. ઉપ જીવિકાની ચિંતાથી ભારત, વાસીઓ આ સમયમાં કાયર, દેશ દ્રોહિ, વિશ્વાસઘાતી ને ગિથ્યા તાલી થઈ ગયા છે. આ પણ સમયની બલિહારીજ કેહેવાય. કાળની બલિહારીજ વિચિત્ર છે.

હાલમાં એ ગાહાન જાતિ પોતાના સંતાનોના નષ્ટ કર્મોને લીધે ભ્રષ્ટ થઈ ગઈ અને પોતાના દેશના વૈભવનું હમણું સ્મરણ કરી પોતાના દીક્ષમાં અતિ પરાક્રષ્ટ દુઃખ પામે છે. ભારતના ગહાન નગરો જે એક કાળે મનુષ્ય જાતિના ભોગ વિલાસના સ્થાનો, તથા નાના પ્રકારની વિદ્યાઓ અને ધર્મના પવિત્ર પુસ્તકોના ભંડારોથી પૂર હતા તે હવે જમીન દોરત-નાશ-થયાછે એટલુંજ નહિ પણ તેના ખંડેરોમાંમાંસહારી પશુ પક્ષીઓ વસવાટી તેની નિશાની સુદ્ધાંત રહી નથી. વખતે હમણા પ્રાચિન વસ્તુઓના શોધકને પૃથ્વી ખોદતાં કંઈ એવાં ચિન્હો હસ્તગત થાય છે કે જેથી પ્રાચિન આર્યોના શાસ્ત્રોના લેખો સત્ય અને પ્રમાણ સિદ્ધ ઠરે છે. પરંતુ તેઓમાંના ઘણું કરીને કેટલાક એવાં હોય છે કે તેઓ પોતાના કોઈ અન્ય સિદ્ધાંત ને સત્ય ઠરાવવાને અર્થે પોતાની તિવ્રયુધ્ધિથી ગામિંકઅર્થ ગોઠવી વર્ણન કરેછે જેનાથી આર્યાવૃત્તનીવિદ્યા કેવળ અલ્પકાલનીજ ગામિંક હોય એમ પુરવાર થાય.

મારે ઉદ્દેશ આ સમયે રાજ પ્રગંધ વિશે કહેવાનો નથી ને તેમજ આ વ્યાખ્યાનને પૂર્વ રિતે કરેતાં અવશ્ય હરે છે કે મારે રાજ્યકીય પ્રકરણ સાથે કંઈ પ્રયોજન નથી. હું કેવળ આર્યાવૃત્તની શીલોસાંશી, સાહિત્ય, ધર્મ, તથા વિદ્યાનો અનુયાઈ બની આવ્યો છઉં અને તેના ઉપર કટાક્ષ કરવાનું પ્રયોજ એટલુંજ કે વર્તમાન દશા પેળી ગને દુઃખ ઉત્પન્ન થાયછે. હું નિઃશ્ચિંત છઉં કે આત્મજ્ઞો સરકારી અને સોદાગરની નોકરી ઉદ્દર પોપણુએ આદરી બેઠા છે એટલુંજ નહિં પણ તેથી અધિક નીચ દાસત્વના સેવક બન્યા છે. વખતે કોઈ કોઈ સ્થળે વિદ્વાન આત્મજ્ઞો મળી આવે છે પરંતુ તેઓ આશ્રિત થઈ વિદ્યા ઉપાર્જન કરે એવા આશ્રયદાત રહ્યા નથી. તેથી તે અને પોતાના વડિલોની રીતિ, વ્યવહાર, ને આચરણનો સંદેહિત્ ત્યાગ કરી બેઠા છે. જેથી પોતાના ગૌરવ ને વૈભવના મહત્ત્વનો નાશ કરતો તેઓ પાત હતા. અર્થપિ પણ કોઈ કોઈ આત્મજ્ઞો દેવાલયોમાં રહિતે શુક સમાન શ્લોકોનું રટણ કર્યા કરે છે. અને દાન દક્ષિણા ને સાધારણ પંકિતના લોકો આપે છે તેજ ગ્રહે છે એટલુંજ નહિ પણ યુરોપિ પ્રજા પાસે હસ્થ લભ્યાવી ભીક્ષા માટે યાયેછે. મહિરોમાં પણ પ્રાચિન ગુલ્ય મંત્રાદિક હવે રહ્યા નથી તેમજ વૈદિક રીતિ ધણુંજ થોડા નહિં બંધી બાણતા હશે. પાતાંજલી શંકર અને કનાદના વંશજો ધણાક એવા છે કે જે મનુષ્યોગ્ર આત્માના હોવાપણાનો પણ સંદેહ લાવે છે જે યોગ વિદ્યાનાથી જ પ્રકાશિત થાય એવી શક્તિ છે. જેના ઉપર તેમના વિશ્વાસ

નથી. આવા પ્રકારની નાસ્તિકતાથી દેશના તસણામાં મત ભેદ પડી અન્તે ભૃષ્ટતાને પામે છે. યૂરોપવાળાઓના શિક્ષણથી આ-
ર્યોના કુમળા તરણુ બાળકો નાસ્તિક થઈ ગયા ને જન્ય છે. મ-
નુષ્ય જનતિમાં જે આનંદ ને યુદ્ધિના અંકુરો રઝૂરી શકે છે તેનો
અર્થાત વિદ્યાનો નાશ થનો જન્ય છે. તેઓને આવતા જીવનની
અને આ વર્તમાન જીંદગીની અંદર સુખ સંપાદન કરી જીવન
મુક્તિ થાય એવી આશા છે નહિ ને એમજ છે ત્યારે અદ્ય મહા
સિદ્ધિ ને નવે નીધિ સહનશિલતા બાર કયા આવે ?

મુંગધના માજી ચવરનર સર રીચર્ડ ટેમ્પલે એક પ્રસંગે
કહ્યું હતું કે “અમારી વર્તમાનની દેખવણીએ હિંદુઓના ધર્મની
જડ પાંગળી કરી મુકાઈ” વળી થોડા દિવસ ઉપર એમ્સફર્ડમ-
હા વિદ્યાલયમાં કહ્યું હતું કે “એનું અગ્રણીય કારણ ત્રણ પં-
થોનું પ્રચલિત થવું છે.” એક બ્રહ્મસમાજ, બીજી પ્રાર્થના સ-
માજ અને ત્રીજી થીઓ સોફીકલ સોસાયટી. એની થિઓ-
સોફીકલ સોસાયટીનો પંથ કથવામાં દિર્ઘ ભૂલ છે. તેને આર્ય
સમાજના નામનું પણ સ્મરણ કર્યું નહોતું. અઘાપિ પર્યતતેઓ-
ની કૌંસીજના સભાસદ રાય બાહાદુર ગોપાળરાય હરી
દેશમુખે અને દયાનંદસરસ્વતી સ્વામિએ લગભગ આખીસ-
પયાસ સ્થાપન કરીછે જેના પંથવાળા એટલા બધા છે કે ઉપ-
રના ત્રણેની સંખ્યાની ત્રણના કરતાં પણ વધારે થાય.

સર રિચર્ડ અતિ ગંભીરતાથી ઇંગ્લાંડ નિવાસી પ્રજાને ક-
હે છે કે હવે અધિક પાદરીઓ હિન્દુસ્તાનમાં મોકલવાની અગ-

ત્ય છે કારણ કે તેણે આર્થે અસ્તિધર્મ અંગીકાર કરવા તત્પર થઈ રહ્યા છે.” ગારી સગજ પ્રગણે ટેમ્પલને એમ ધારવામાં દિર્ઘ શોત્રી ખામી છે. હું ધારું છું કે જે લોકો સુધારા સમાજોની બાહાર છે તેવાઓતો પોતાના પ્રાચિન ધર્મનો ત્યાગ કરી તેને બદલે અન્ય સ્વીકારે. કારણ કે તેઓ પૂર્ણપણે જાણે છે કે સ્વધર્મમાં પતિત થઈ ગયેલા, પરધર્મમાં ધર્મિષ્ઠ થઈ ગયેલા કરતાં શ્રેષ્ઠ છે. સત્ય કહું તો તેઓ યુરોપ અને અમેરિકાના તરફની સમાન શિક્ષણ લેતા જાય છે. ને સઘળાઓના મતો બદલાવવાનું એકજ કારણ છે જે એકજ ઘટીત યોજનાથી ગંધ થશે. કુદરતની વિધાના આપૂર્ણ અભ્યાસના કારણે તેઓને નાસ્તિક બનાવી પોતાના ધર્મથી વિમૂળ કર્યા છે, હવે પુનઃપણ તેજ વિધા દાસધર્મની જાકડ ગાંઠ હાલમાં બાંધવી સમયાનુકૂળ કહેવાશે ને જ્યારે એ વર્તન થશે ત્યારે પૂર્ણ જ્ઞાસુ બની પોતાના ધર્મમાંજ પ્રભુ સ્તવન કરતા થશે. સઘળી વસ્તુઓની ગણક વિધાનુ પણ એક ચક્ર છે જેનું અતિ ગનન ને અધ્યયન કરવાથીજ સત્ય હરત લાગે છે. પ્રભુની ગતિ નહિ સમજવાથી ધણુઓએ નાસ્તિકતાનું અપભ્રંશન હોરી લીધું છે. આવી રિતે બ્રાંતિનું ચથાર્થ રૂપ ન જાણવાથી જ્ઞાસુ પુરૂષ આત્મા જોળખી શકતો નથી.

હું વિચાર કરું છું કે આ થિઓસોફી, યોગ વિદ્યા અથવા બ્રહ્મજ્ઞાનનો એક સ્થંભ છે જેના ઉપર ગોટી ધમારત ઉઠાવવાને હું ઇચ્છુ છું. અન્ય ધર્મવાળાઓ ભારતના સંતાનો પાસે જઈ તેઓને ઉપદેશ આપે છે કે અમુક અન્ય તથા અમુક ગુરૂ વા ઉપ-

દેશકપર વિશ્વાસ કરવો તથા અમુક આચાર વ્યવહાર સાંધવાથી મનુ-
ષ્ય જીવનને મુક્તિ-મોક્ષ મળે છે. પરંતુ હમે તે કોઈના ધર્મમાં હ-
સ્ત ધાલતાજ નથી તેમ અમારો મત નિરપણુ પણ કરતા નથી.
અમે તો ઇશ્વરી ગાયનેજ મુખ્ય શાસ્ત્ર, સમજીએ છીએ
પણ તે વિદ્યા માટે અમારો મત એવો છે કે વર્તમાન કાળની
સુ વિચારવંત પ્રજા વિદ્યા કરતા અધિક વિરતીર્ણુ લાંબ દાયકે
અને ગંભીર છે. હમે nature સૃષ્ટિની ગાયાના દૃશ્ય અદૃશ્ય
આવાગમન પરોક્ષ અને અપરોક્ષ, પ્રગટ, અને ગુપ્ત પદાર્થ
ઉપર વિચાર કરીએ છીએ. તાત્પર્ય કે આર્ય વિચારથી
વર્તમાન કાળના વિદ્વાનોથી હિન્ન છે. અમે ખાત્રીથી કહીએ
છીએ કે પ્રાચિન આર્યો સઘળી વિદ્યામાં પ્રવિણ હતા. વર્તમાન
કાળના આર્યોની આંખ હજુ સુધી ઉઘડી નથી તેથી તેઓ આ
ધાપે પશુવત્ થયા છે. તેઓને પાલણ પાલણ કરનારી માતા—
વિદ્યા વર્તમાન સમયની કાંણી છે. કહેવત છે કે “આંધળામાં
કાંણો રાજીઓ” એવિજ આર્ય તનુજેની વાર્તા દૃષ્ટિએ નિહાળી-
એ છીએ. અમારા પશ્ચિમના શિક્ષકોએ બીજાઓના ધર્મને નષ્ટ
કરવાનું શિક્ષણ ઉત્તમ લીધું છે પણ તેમનામાં એટલી બુદ્ધિ નથી
કે મનુષ્ય જાત વારતવ શું છે તે તે દર્શાવી શકે. તેઓ તરણ
આર્યોને સ્વધર્મથી બહિર મૂળ રાખી શકે છે ખરા પણ તે સિવાય
અન્ય કંઈ ઉપકાર કરી શકતા નથી. તેઓ આપણા શરીરના
જનાવના ભેદો તથા યંત્રોગતાવી શકે છે ખરા પણ અંતર જન
મતનો વિશેષ ભેદ દેખાડી શકતા નથી. આત્મ વિદ્યા તેઓના

જ્ઞાન પ્રગણે તેમને કવિની કલ્પના સગાન છે. જ્યારે આવી દશા છે ત્યારે નવી શિક્ષા ભારતવાસીઓને લાગદાયક છે શું? શું તેનાથી તેનું શ્રેય થવાનું છે? તરણ પુરોષોનું તત્ત્વ પેષો ને ઉતર ઘો. સર રિચર્ડે સત્ય કહ્યું હતું કે તેઓની આસ્થાપ્રાચીન ધર્મ ઉપરથી ઉઠી ગઈ છે, પણ તેનો કંઈ ઉપાય ન થતાવતા ખ્રિસ્તિ ધર્મ યનાવ્યો. શું એ કાંઈ ધક્કાજ કહેવાય? ખ્રિસ્તિ ધર્મનો પાયો લીગરલ લેખકોએ દલાવી નથી નાંખ્યો શું? ફક્ત હેતુ પોતાના ધર્મ વાળાઓની આત્મ પ્રશંસા કરવાનો છે. વળી કહે છે કે હિંદુ ધર્મ તેઓના સ્વભાવથી પણ વિરુદ્ધ છે, ઈત્યાદિ કારણોથી બહારનો ધર્મ લાગ નહિ પણ દાનિ કરતા છે. આવ પ્રકારની નારિતકતા વેદ વિહિત ધર્મનો પુનઃપ્રચાર કરવાથી ટળશે. ને તેમ કરવામાં એનો જીર્ણોદ્ધાર કરવો અતિ અગત્યનો છે એમ કહેવાનો મારો હેતુ એવો નથી કે વગર સમજે વેદ પાઠ તથા પોથીની પુજા થયા કરે. એમ થયેથી તો તેના દિવ્ય સિદ્ધાંતનો અનુરોધ થાય, યથા ત્રિધિ અધ્યયન થઈ વાદ વિવાદ થઈ દૃષ્ટાંતનિય પ્રગણો અપાતા જાય કે વેદ સર્વ ધર્મોનું મુળ છે તેથી સઘળી વિધાનું આદિ અનર્તદ એ કારણ રૂપ છે. સામપ્રત કાળમાં એવો કાણ છે કે જે વેદનું મહત્ત્વ, પ્રતાપ, અને શુભ ભેદો પ્રગટ કરે? આ કર્તવ્ય એવા માહાત્માઓનું છે કે જે વર્તમાનકાળની વિધાઓમાં તથા સંસ્કૃત ગિરામાં પ્રવિણ ને વેદના શુભ અર્થોનો જાણુનહાર હોય. વેદના અર્થો શુદ્ધ છે તેથી તે સાધારણ પાઠકોના સમજવામાં આવતા નથી એમ વેદિક જ્ઞાતા

ભાહાતગાઓ કથે છે. એના ગુઢ અર્થને નહિ સમજી કેવળ શબ્દોનો વિચાર કરનાર ધણા બુદ્ધિમાન પુરૂષો ગોથાં ખાઈ ગયા છે. કમ-પેરેટીય શીલોલોલ અર્થાત્ શાદસ્ય શબ્દ વિદ્યા જેનો પ્રાચિન ભાષા સાથે નિકટનો પરરપર સમ્બન્ધ છે તે વૈદિક ખરો ગાયનો કરવાને સમર્થ નથી. અગારી સભાના અતિ ઉત્સુક સભા સદ રા. શંકર પાંડુરંગ પંડિત જે મુંબઈ નગરીમાં વેદનો ધ્વની ગયાવી તેનો પ્રથક પ્રથક અર્થ કૂરી રહ્યા છે. તેમજ અન્ય મહાત્માજનો એવી ધુની ગયાવી રહ્યા છે કે વેદજ સમ્બળી વિદ્યા-ઓનું ઉત્પત્તિસ્થાન છે. તેથીજ વર્તમાનના ભારત વર્ષિઓ ને તે વેદનું તાત્પર્ય જાણવાની હવે અત્યંત આવશ્યકતા છે. એમ થયાથી હાલના સમયની પ્રજાની પૂર્ણ ખાત્રી થાય કે પ્રાચિન સમયમાં ગુઢ વિદ્યાઓ એવી સુક્ષ્મ ને સરળ રીતિથી સમજાઈ ગઈ હતી કે અર્ધપિસુદ્ધિ વેદ જેવું શાસ્ત્ર નથી. જેથી હાલની વિદ્યાનું પારાયણ પણ કરવાની અગત્ય રહી નથી. આર્યો વૃત્તના વેદ તથા બીજા અન્ય ગ્રન્થોના મૂળ એવા સુદૃઢ છે કે જેને પર્વતની ગાંભીરતાની ઉપગા આપીએ તોપણ અતિશયોક્તિ કરી એમ ન કહેવાય. એ વિદ્યાઓ પશ્ચિમી પરધર્મી તથા અયદેશોના મત સાથે મળી જઈ નષ્ટ થઈગઈ છે. જે કેવળ આર્યાવૃત્તના દેશકાળનેજ યોગ હતી—ને છે. ને થશે. હું ધારતો નથી કે વર્તમાન કાળમાં પહેલાના કાળની રીતિ, વ્યવહાર તથા આચરણ સ્ફુરતા પામે; પણ સ્વદેશ જીવિ—આર્યોત્કર્ષ આપણી પરંપરાથી આવતી આવતી રીતિ અનુસાર થવી ધટીત છે

જે સત્પુરૂષો અંતરની લાગણીથી **ભારત વર્ષનું** ઐય વાંચ્છે છે ને ઉત્કર્ષ કરવા વાંચ્છના રાખે છે તેમને તો રૂઢિ અનુસાર આચારોનું વિધિવત્ અનુકરણ કર્યા કરવું જોઈએ કદા શત્રુ છે તેવો વાંચ્છે છે કે ભારત નિવાસીઓમાં વિદેસીઓના મતો વ્યવહારાદિકમાં પ્રચલિત થાય. તરણુ આર્યો બન્ને ખાંતિના છે તે નિરખી મને અતિ દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે ! કે ભારત વાસીઓમાં એવા શહસ્રો છે કે જેઓ યરોપવાળાઓનું અનુકરણ રૂઢિ તથા વ્યવહારમાં કરે છે એટલુંજ નહિ પણ પોતે સ્વગા યુરોપવાળાઓના ગુણનું ગાન કરી શોભા આપી તેઓના અવગુણના ગ્રાહ્ય થઈ અનર્થકારક મઘ પ્રાશાન કરે છે. હું જ્યાં ત્યાં જોઈ છું કે પ્રજા યુરોપીયનોને બક્ષીસ કે બીજી તૃષ્ણા માટે છુટ્ણાએ પડી ચામના કરે છે પણ તે મૂખા સમજતા નથી કે તેઓ અંગ્રેજ જેવાજ સ્વતંત્ર, વિર પ્રતિષ્ઠ છે છતાં તેઓની સ્વતંત્રતાને હરનાર, રોળનાર ને નમન કરવાનો નિચ કર્તવ્ય સમજતા નથી. પણ નિજની પ્રતિષ્ઠા માને છે ! તેઓ પોતાની પદ્ધતિને પ્રતિષ્ઠાનો સેશ માત્રપણ વિચાર કરતા નથી કે અંગ્રેજ પ્રજા એવી નિરખુદ્ધિમાન ને મુઠ નથી કે મિથ્યા પ્રશંસા, અને આદર સત્કારથી લોભાઈ પોતાના પ્રતિષ્ઠા ધાતક ઉપરનાં ધિઃકાર-દોષ, છુપાવે, શુરવિર અંગ્રેજ ચોદ્ધો શત્રુની પ્રશંસા કરે છે અને હાથહા બાણના રાને ધિઃકારે છે. અરે હાય ! ભારત વર્ષમાં વસનારા પોતાની પ્રતિષ્ઠાનો યથાસ્થિત, વિચાર કરશે ને અસત્ય વિવાદનો ત્યાગ કરશે ત્યારેજ ઉન્નતિ પ્રાપ્ત થશે. એક વખત એવો પણ હતો કે આર્યો વચન

આપતા તો તે પવિત્રતાથી ગિનાવ ના. પછિ હાલે વખતે તે પોતાના
 ગાંધવ કે પરદેશી કાં ન હોય પણ તે યાવત્ચંદ્ર દિવાકર સુધી
 નિભાવતા. મને કેટલાક એ (૪૬) ઈંગ્લેન્ડે કહેતા હતા કે ત્રીસ વર્ષ
 ઉપર ભારત વાસીયો એવા સાચા ને સત્ય વચની હતા કે
 તમે કોઈ ગૃહસ્થને ત્યાં લાખ રૂપિયા ગણ્યા વગર, પહોંચ લીધા
 વગર મુકી આવો તો પણ એક પૈનો ફેરફાર કાળાન્તરે તેમાં પડશે
 નહિં હાલ પણ તેવું નાલેછે કે શું? મને મારા કેટલાક દેશી
 ન્યાયાધિશ મિત્રોએ નાસ્તુપાત કરી કહ્યું છે કે મિથ્યા બાપણ
 અને જુદી પ્રતિષ્ઠા લેનારો પ્રચાર આ કાળમાં તો એટલો બધો
 વધી ગયો છે કે, જ્યાં સુધી દૈવ પ્રમાણ નહિં હોય ત્યાં
 સુધી ન્યાયાધિશ સાક્ષીએ ના એક વચન સુદ્ધાંતો પણ સ્વીકાર
 કરતો નથી. ન્યાયનું વ્યવસ્થા—ધોરણ તો સુધરતું ગયું પણ પ્રજા
 મિથ્યાવાદી થઈ ગઈ. શું તમે ધારો છોકે આવી રીતે દેશ
 ન્નતિ થાય. આર્યાવૃત્તની લાગણીવાળા કેટલાક મિત્રોએ મને
 દેશની સઘળી દશા કહેતાં નિરાશ થઈ કહ્યું છે કે આવું ને આવું
 વધુ વખત રહ્યું તો કહેતાં દેશનું નસંતાન થઈ જશે. કેટલા
 તો મને એટલે સુધી કહે છે કે હિન્દુસ્તાનના ઉત્તર પ્રદેશમાં દેશ
 હિતેશ્વિર નહિ મળે. પણ મારી સંમતી તેવી નથી. તમારામાં
 થી કેટલાક ને સ્મૃતિમાં હશે કે જ્યારે જ્યારે મેં ભારતવાસી
 યો સગક્ષ વ્યાખ્યાન આપ્યું ત્યારે ત્યારે મેં ઉન્નતિનો સમો
 આવવાની વાત વિદિત કરી છે હું પરસ્પરોમાં ઠગવા માગતો નથી.
 મારે પણ મારો જીવનમાળો આપવિત્ર ભૂમિની પ્રજા સાથે માન

જાવાનો છે. હું ગારો ગત એક બે કારણોથી સ્થાપતો નથી. પણ સધળા નાના મોટાની સ્થિતિ જોઈ કહું છઉં કે દેશની વર્તમાન દશા પ્રાચિન કાળથી સર્વથા વિરૂદ્ધ છે.

પ્રાચિન સમયમાં દેશના સધળા વ્યવહારો ગયાંદામાં હતો તેજ પ્રાચિન હિંદ વર્તમાનની અદ્યારમી સદીનું આર્યાવૃતજ કૃષી કર્મ કરનારાને ભૂમિ પ્રસન્ન હતી પણ હાલનું કલંકિત નવું હિંદ—માનચેસ્ટર, બરમીંગહામ અને શેફીલ્ડનું આશ્રિત થઈ રહ્યું છે. શિકારીઓ અને પાદરીઓ માટે શિકાર ગાહનું કિતલ જગલ થઈ રહ્યું છે કે ગનમાનનો શિકાર ખેલે. પ્રજા પણ ઇંચેજેનું અનુકરણ કરવા ગયે છે. વસ્તીદિન પ્રતિદિન વધતી જાય છે. આવી દિન દિન દશા દેખી કોઈપણ લાવિષ્ય-વેત્તાની શક્તિ નથી કે આગળ આવવાની લાવિષ્યની રિચિતિનું કથન કરે. ડાક્ટર હંટરના કહેવા પ્રમાણે ફ્રાન્સની ૫૯૫૫ ધરતીમાં દર ચોરસ માઈલની જમીનમાં ૧૮૦ મનુષ્યો વસે તો તે ધનવાન કહેવાય છે. આયરલેન્ડમાં ૧૬૬ વસે છે તે હિપરાંત અમેરિકામાં સહજો સ્વદેશ ત્યાગી જઈ વસ્યા ત્યારે ઠારી ઠાગ પડ્યા. ઇંગ્લાંડમાં દર ચોરસ માઈલે ૨૦૦ વસે છે તેઓ કારખાનામાં ઉદ્દરનિમીત્તે પરિશ્રમ કરે બહારથી અન્ન લાવી ઉદર પોષણ કરે છે. પણ ગિયારા ભારત વાસીઓ ત્યારે ૨૪૩ વસે છે તેની કેવી દશા હશે? ઉત્તરખંડ એવી જગ્યાઓ છે કે જ્યાં દર ચોરસ માઈલે ૬૮૦ માણસો વસે છે. આ પ્રમાણે ગણતરીથી એક એકર ધરતી એક મનુષ્યના ભાગમાં આવે છે. કેમીન

(દુકાળ) કમીશનરો લખે છે કે બંગાળામાં બે કરોડ ચાલીસ લાખ ગન્યુષ્ય કેવળ એક કરોડ પચાસ લાખ એકર જમીનની પેદાશ ઉપર પોતાનું ઉદર પોષણ કરે છે. અર્થાત્ કે એક પ્રાણી અર્ધા એકરની ઉત્પત્તિ જીવન ગાળી કહાડે છે. ડા. હંટર લખે છે કે ભારત વર્ષની પૃથ્વી અધિક સમયસુધી આટલાં અસંખ્ય પ્રાણીઓના પેટ ભરી શકે એમ નથી. તેનું ૫૩ ધુઃ કંઈજ નહિ પણ કરોડોનું ભુખગરાથી અકાળ નિપજનું મૃત્યું છે? આવી રિતે મતકાળનું અધ્યયન કરી હવે જે થવાનું તેનું કથન કરીશું.

ભવિષ્ય કાળ કથન—

કોનામાં સામર્થ્ય છે કે ભવિષ્યમાં નિપજનાર વર્તમાન કથન કરે. જે દૃષ્ટિ ગોચર થયું નથી તે કહે. પ્રાચિનકાળના યોગીઓમાં ભવિષ્ય બાખવાની શક્તિ યોગ વિદ્યાના બળે કરી હતી તેથી ભૂત, ભવિષ્યને વર્તમાન કાળ સમાન માલગ પડતા હતા. પણ એવા મહાન પુરુષો સંસારમાં નહિં જેવા છે ને છે તે ગન્યુષ્ય વસ્તિથી આગળા ગિરિ કંદરામાં ગુપ્ત રહે છે. તેથી વાસતીક છે કે વર્તમાન દશાનુસાર ભવિષ્ય બાખવું.

જેની રિતે કમપેરેટીવ પ્રીવોલેજ અર્થાત શબ્દ વિદ્યા જેમ આપાઓ એક ખીમ્મથી મેળવી એનો અર્થ, વ્યુત્પત્તિ કહડાય છે તેવી રિતે ઐતિહાસિક વૃત્તાંતો એક ખીમ્મથી મેળવી ભવિષ્ય કથન થઈ શકે છે. એવા ગિજ્ઞથી હિંદુ ભવિષ્ય તો કથી શકાય એનો કેશવ બાગવાનનો નિયમ છે. આનો સર્વથા સિદ્ધ થ.

મેલી ગહાન મુનિવાણી છે કે જે વરતુ પરમ સુખદાર્ઠ છે તે સુ-
ખ દુઃખ આદિ પરિતાપને વામે છે; જે ચઢે છે તે પડે છે જે
રાવ છે તે રંક થાય છે. સૂર્યનો પણ અસ્તને ઉદય નિયમિત છે;
ધરા થઈ નથી ને થવાની નથી. તેમજ રાજ્ય સર્વોત્તમતાને પા-
મી ક્ષિણતાને પામે છે અર્થાત ચઢતા પડતી એ આ સૃષ્ટિનો ધુ-
રંધર અખિત નિયમજ છે. એના ચક્રમાં સર્વે આવી જાય છે. ત-
દનુસાર આર્યાવૃત્તનું એક વખત થઈ ગયું છે માટે હવે તો નિઃ-
શંસય છે કે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને પ્રાપ્ત થશે. એવી રિતે જન સ્થિ-
તિમાં પણ ફેરફાર થાય છે. દૈવી નિયમાનુસાર, ધનદિન ધનવાન
ગળવાનના નિર્ભળ ને દારિદ્રતાના ભોગ સર્વે થઈ પડે છે. એવું
પણ વખતે જોવામાં આવે છે કે જેમ રાખવામાં અગ્નિ પ્રકા-
શે છે તેમ મનુષ્ય જાત અતિ દૂર્બળતાને પામી ઉન્નતિને પામે છે
જ્યારે એમજ છે ત્યારે આપણે હિંદને કેવી દશાનું ગણવું. તે વિ-
શે અન્ય જનોના કેવા મતો છે તે હું જાણતો નથી પણ મારો
વિદિત કંઈ છે.

મને પૂર્ણ વિશ્વાસ છે કે અદ્યપિ પણ જો ભારત વધ
અંતરથી નિર્ભળ અને નિર્હિંસ હોત તો ક્યારનુંજે જમીન દોસ્ત
થઈ ગયું હોત. તેનામાં સ્વભાવિક ગળ ન હોતતો આજ પર્યંત
નાશ પામ્યું હોત- ધણી આપત્તિઓ વેઠી છે. તેથી પૂનઃપોતાની
પૂર્વવત્ સ્થિતિએ વિરાગ પ્રાપ્તશે. હિંદ દેવીના પૂત્રોને હવે શુ-
શિક્ષિત થવાનું મંગળમય ઠાણું મળ્યું છે. સેંકડો ભારત વતની-
ઓ સહ શ્રેષ્ઠતા પામેલા રાજ પ્રમંધનું શિક્ષણલે છે અગારો અ-

મેરિકા દેશ પણ તે શિક્ષકો સાથે સામેલ છે. પશ્ચિમવાળાની કૃણવણીથી કેટલાક આર્યવ્રતના એવા વતનિયો તૈયાર થયા છે કે જે પ્રજાના અગ્રેસરો કહેવાય છે. તેઓ તેઓને ઉચ્ચ પદ વીએ ચઢાવશે એ શંકા રહિત નિર્વિવાદ વાત છે. જેવા પ્રાચિન આર્યો અતિ યુદ્ધિમાન તથા તત્ત્વજ્ઞાની હતા તેવાજ તેમના સંતાનો નિપુણ રાજ કર્તા થશે. તેમને બે મોટાં કાર્યો હરત પ્રજા છે. તેઓએ રૂઢો અવસર જોઈ વિદ્યાનું અધ્યયન કર્યું તેથી જ તેમને રાજ પ્રવંધમાં માથુ મારવાને હરકતો પડતી નથી. અદ્વિયાંથી જે કાળ સર થાય છે તેને હિંદની નવી વિદ્યાનો પ્રારંભ કહિયું જેમાં બે પ્રકારની ઉન્નતિ દૃષ્ટિ ગોચર થતી જણાય છે ઉપયોગી તથા લાભકારક વિદ્યાઓદ્ધારાએ દેશનો કુસંપ ટળશે ત્યારેજ વર્તમાન કાળની જરૂર ગાંઠોના બિન્ન બિન્ન બંધો ટળી અમન ચમન થશે. એવી આ દેશના શુભા ચિંતકોની પ્રભુ સંગીય પ્રાર્થના છે. તેથી મને વિશ્વાસ છે કે સઘળી આર્ય પ્રજા જે પરસ્પરમાં બિન્ન બાવ રાખે છે તેથી નિરંતર થઈ ઐક્યતાને પામશે. આતો નિશંકાય છે કે ઘણા યુદ્ધિશાળી મનુષ્યો આ વાતો અચ્છ રિતે બજાવે છે કે બંગાળાથી તે કચ્છસુધી અને બંગાળાથી તે ત્રાવનકોર સુધી એક માતાનાજ તનુજો છે. જ્યારે ભારતના ૨૪ કરોડ નિવાસીઓમાં દૃઢ ઐક્યતા થઈ જાય ત્યારેજ દેશનો પુનર્જન્મ થાય ને ત્યારેજ વર્તમાન કાળની સઘળી વિદ્યાઓ, શિલ્પકળા, કરીગરી, દેશમાં પ્રચલીત થાય. ને પાઠશાળાઓ વિદ્યાબિલાષિતિ-ધાર્થીઓથી બરાબ જાય ત્યારેજ આર્યોની પ્રાચિન વિદ્યા ઉપર

જે કાળાન્તરની ધૂળ પડી છે તે ટલી ને પ્રચળીત થાય. ત્યારેજ આર્ય શુ શિક્ષિત તરૂણો જે નાસ્તિક, પતિત, ને બ્રાહ્મતામાં ઝડોળા ખાઇ ધર્મ સંજાધી વિપયોને સંદેહ દૃષ્ટિથી પેળી દેશ, રૂઢિ ને જાતિ વિરુદ્ધ પોતાની યોગતા ભુલી જઇ આચરણ કરેછે તે સંધ્યા વેદની પ્રતિષ્ઠા એક અવાજથી કરવા લાગે ત્યારેજ વેદની નો ધોષ સર્વત્ર ગાંઠ રહે. ત્યારેજ સંસ્કૃતના અધાપકો પ્રાચિન કાળની સમાન યથાષ્ટિત સત્કાર કરને પાત્ર થઈ જીવિકાની ચિંતાથી નિઃશ્રિંત થશે. દૂર જીજ્ઞાસોના રહેનાર એક બીજાને ગળશે ત્યારેજ દેશીની કૃર્ષી કર્મની ઉન્નતિ થશે ને દેશમાં ધાતુ તથા ધાન્યની બલી બાતે ઉત્પત્તિ થઇ વૃદ્ધિ થશે. ત્યારે પ્રત્યેક જીજ્ઞાસોમાં વસિત વધશે ને ગિથ્યા બ્રમની બેડી ટુટશે ત્યારેજ આંખ પડણ દિવ્ય થશે ને ત્યારેજ ભારતનો પૂનર્જન્મ સાક્ષાત્ સતયુગ પ્રગણ પ્રત્યક્ષ થશે. જેનું હાલમાં તો માત્ર નામ રમરણુજ છે. ત્યારેજ આર્યાવૃત્તમાં એવા ગુણી ગદાત્માઓ જન્મ ધારણ કરશે જેઓની સર્વ પતિષ્ઠા કરશે. હે પરમાત્મા ! તું એવો ઉન્નતાળો રૂડો દિગ્મારે લાવશે? અથાત્ પૂર્વવત્ ક્યારે થશે તે તું એકલોજ જાણ નહાર છે. ભવિષ્ય કોણ કથી શકે છે? પણ આ પ્રગણ સોળા સો કે તે ઉપરાંત વર્ષમાં થશે થશે ને થશેજ એથી વધુ સગય રાહ જોવાની નથી. સંસાર કમનું જુદુ ધીમે ધીમે ગતિ કરે છે તેથી પ્રાલબ્ધના યોગે પળ, મીનીટ, કલાક, પોહાર વર્ષ, સંવતો, ને પેઢી, યુગો, ઇત્યાદિના ચિન્હો છે. હમારે તો વર્તમાન સમયથીજ કામ છે. હાલના કર્મોનું ફળ આગળપર નિક-

જાશે-કારણ આપણું સાગર્ય છે અને ફળના આપણે અધિષ્ટા છીએ. હે અહરથો, જેઓએ મારા વચનનું શ્રવણ કર્યું છે તેઓએ સ-સ્મરણમાં ખુબ રાખવું કે જેવા કર્મો હશે તેવું ફળ પ્રાપ્ત થશે. કરણી તેવીજ પાર ઉતરણી. વાવશે તેવુંજ લણશે. એ નિઃસં-સય છે. કર્મોનો ભોગ અવશ્ય કરવો પડશે, તમે જે કંઈ સારા માઠાં, કર્મ કરશે અગર કરવાની ઇચ્છા રાખશે તે સન્ધુ ત-મારે ખાતે પ્રભુને ત્યાં નોંધાશે.

આર્યવૃત્તની દરેક માતાનો ધર્મ છે કે જાળક ન્યારથી સગન્તાણું થવા લાગે ત્યારથી પ્રાચિન કાળના વૃત્તાંતોનું કથન હાલ-રડાં રૂપે ગાવું તેમજ દરેક પુત્રોનો ધર્મ છે કે પોતાના પૂર્વજો-ના પ્રશંસનીય કર્તવ્યોનું સહોદિત રટણ કરવું. સધળા આર્ય પુ-ત્રાને ધરીત છે કે જ્યાં સુધી અને ત્યાં સુધી કલાવત વેઠીને પણ આર્યકૃપાને લજ્જત કર્મ ન કરે.

